

LEBRIS

We know
books

ALEXANDRU IOAN CUZA
Adevăruri dureroase

Ediție îngrijită, cuvânt înainte
și note de Livia Iacob

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

CUPRINS

CE-AR MAI FI DE SPUS? (Livia Iacob).....	5
MIHAIL KOGĂLNICEANU <i>Discurs cu privire la Unirea Principatelor (7 octombrie 1857)</i>	17
MIHAIL KOGĂLNICEANU <i>Discurs rostit la alegerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza (5 ianuarie 1859)</i>	23
ALEXANDRU IOAN CUZA <i>Mesajul Tronului (Deschiderea sesiunii din 5 decembrie 1864-1865)</i>	25
CUM A FOST ÎNTRONAT ȘI DETRONAT CUZA <i>Rolul d-lui Dimitrie A. Sturza. Împroprietărirea țăranilor, cauza detronării. O convorbire cu Vespasian Pella</i>	43
BARBU ȘTEFĂNESCU DELAVRANCEA <i>Discurs în chestie personală cu Dimitrie Sturdza (Cameră, 7 martie 1898)</i>	61
SINOPSIS EMINESCIAN	
„Gazeta generală” din Augsburg... ..	77
Despre situația politică a României.....	86
Se zice... Nu afirmăm... ..	90
„Românul” de vineri, 2 martie... ..	94
Cine cunoaște câtuși de puțin istoria... ..	97
După atâtea declarații... ..	104

Ce-ar mai fi de spus?

După cele mai recente mențiuni din presa literar-istorică românească¹, în *Trădarea lui Vodă Cuza, o pată pentru vecii vecilor pe steagul țării*, Mihai Eminescu notează acid că: „Vor trece veacuri și nu va exista român căruia să nu-i crape obrazul de rușine de câte ori va răsfoi istoria neamului său la pagina lui 11 februarie și stigmatizarea acelei negre felonii va răsări pururea în memoria generațiilor, precum în orice an răsare iarba lângă mormântul vândutului Domn. C-un cuvânt crima de la 2 mai a fost un act de curaj, cea de la 11 februarie un act de lașitate și istoria scuză cinismul, scuză crimele cari au sinceritatea de-a fi cum sunt, scuză oamenii cari au curajul caracterului și înclinărilor lor, căci ei sunt din lemnul din care se cioplesc oamenii mari, dar ceea ce istoria niciunui popor din lume n-a scuzat vreodată e lașitatea”². Cu verva-i de polemist bine cunoscută, într-un stil emfatic ce practic nu acordă niciun fel de drept la replică, lucid și impunător, Eminescu este cel dintâi gazetar al epocii care se bucură de ascultarea și de elogiul

¹ Vezi, printre alții, Gheorghe Constantin Nistoroiu, *Cuza în viziunea lui Mihai Eminescu*, pe *România culturală*, www.culturalromana.ro, 27 februarie 2019.

² În *Timpul*, 27 februarie 1882.

unui public larg atunci când ia în calcul o anchetă proprie cu privire la subiectul extrem de sensibil, atât pe plan intern, cât și internațional, al detronării lui Alexandru Ioan Cuza. Problema îl preocupase încă din 1869, când se pare că l-ar fi cunoscut pe domnitor la Döbling-Viena, când se afla, în perioada studiilor universitare, în Austria. Tot atunci, grație relației de amiciție cu Theodor Rosetti, cumnatul lui Cuza, primise informații prețioase privitoare la intențiile politice și economice ale lui Cuza. Dintre subiectele de interes național, Eminescu ia în calcul și analizează imparțial suveranitatea absolută în relațiile interne, dreptul dinastic ereditar, numeroasele reforme din armată, justiție, administrație, economie, sănătate, învățământ, finanțe, presă, ce culminează cu împrăștierea celor peste patruzeci de mii de țărani, alcătuirea *Constituției*, legea instrucțiunii publice prin care învățământul devenea obligatoriu și alte acte ce vizau în primul rând propășirea culturii românești, stoparea corupției și pedepsirea politicianilor care aduc atingere ființei naționale (între care primii vizați fuseseră liberalii roșii), secularizarea averilor mănăstirești, exercitarea unor acte de diplomatie externă în profitul statului român, și nu al puterilor străine³ etc. Îi consacră lui Cuza trei articole, publicate în *Curierul de Iași* (18 martie 1877), *Timpul* (27 februarie 1882) și, din nou, în *Timpul* (18 martie 1881).

Interesul manifestat de Mihai Eminescu pentru acest subiect, unul la fel de fierbinte astăzi precum a fost în epocă, ne arată că, în descendența concepției organiciste asupra statului în care poetul credea, ideea domnitorului pământean unic – care să simbolizeze și,

³ Apud Gheorghe Constantin Nistoroiu, *Cuza în viziunea lui Mihai Eminescu*, pe www.ziarulnatiunea.ro, 27 februarie 2019.

în egală măsură, să apere cu orice preț ființa națională – era la mare cinste atât pentru intelectualii școliți în Vestul Europei, cât și pentru oamenii de rând, rămași să ducă greul în cele două provincii românești care își vor armoniza evoluția sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza. Subiectul pare a fi fost suficient dezbătut, de mai bine de un secol și jumătate înapoi. După ce a căzut pradă diferitelor maniere speculative de răsturnare a adevărului – pe cât de simplu, pe atât de dureros pentru cei care au provocat o nedorită metamorfoză politică și, implicit, au înfrânat multe din căile spre progres deschise de conștiința luminoasă a domnitorului –, după ce multe din laturile sale întunecate au fost deja epuizate prin interpretările unor reputați istorici⁴, „evenimentul” politic ce încheie rușinos, printr-o josnică trădare, o domnie întemeietoare ne pune astăzi în fața unei întrebări pe cât de simple, pe atât de adânci: *ce-ar mai fi de spus?* Ce am mai putea adăuga acum, după ce totul pare a fi fost spus, interpretat și clasificat o dată pentru totdeauna în măruntaiele istoriei recente? Cu ce ar mai putea contribui presa actuală întru decriptarea corectă a abdicării forțate a unui principe luminat dintr-o Europă de Est, aflată mereu la intersecția țărilor expansioniste ale unor mari puteri care nu au părut vreodată să renunțe la propriile intenții?

În spiritul prezervării exactității faptelor istorice, Editura Cartea Românească Educațional așază, prin volumul de față, o sumă de întrebări, viziuni, îndoieli și puncte de vedere specifice epocii la care se face referire

⁴ Vezi, în acest sens, Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988 și Constantin Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura Curtea Veche, București, 2000.

într-o ordine a discursului care să demonstreze, *cronologic*, cum a evoluat percepția asupra celor întâmplate în posteritatea imediată a domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Considerăm că acest demers, unul reparator, este cu atât mai necesar pentru societatea românească de astăzi. Aceasta și pentru că degringolada morală și corupția înstăpânită par a fi înlocuit, cel puțin la nivelul promovării în mass-media – oglindă oarecum fidelă a societății și a mentalului colectiv –, o axiologie veritabilă, acea axiologie în care întemeietorii României moderne, prin priceperea și cultul față de meritele într-adevăr dezirabile de care au dat dovadă, credeau nedezmintit.

Alexandru Ioan Cuza. Adevăruri dureroase așază în oglindă două realități ce par a fi discontinue: *realitatea politică* – vizibilă în celebrele discursuri care au fost rostite în preajma înfăptuirii Unirii de către Mihail Kogălniceanu, în perioada imediat următoare acesteia de însuși Alexandru Ioan Cuza și în urma detronării domnitorului (aici, de către Barbu Ștefănescu Delavrancea) – și *realitatea sufletească, intimistă* a singurei martore (și mărturisitoare) la faptele din noaptea de 10/11 februarie 1866, a cărei viziune asupra întâmplărilor nu poate fi pusă la îndoială. A celei care i-a rămas alături domnitorului și i-a purtat, dincolo de dragoste, o devoțiune aproape de idolatrie, a doamnei Elena Cuza. Propunem, în acest sens, un document inedit, o „convorbire” (cum modest o denumeste autorul ei, distinsul Vespasian Pella) cu Elena Cuza, reprezentând o reeditare a ediției princeps (și singura, după știința noastră) apărute în anul 1909 la Editura Soc. Anonime pe acțiuni „Adeverul” din București. Întreținând această conversație cu Elena Cuza – retrasă la Piatra-Neamț și pregătindu-se, cu modestie și aceeași credință în valorile care au condus-o întreaga viață,

să înțeleagă însăși măreția decăderii căreia întreaga ei familie i-a căzut pradă –, Vespasian Pella⁵, ministru plenipotențiar și, ulterior, președintele Asociației Internaționale de Drept Penal, redă istoriei un *document interior*. O *inscripție sufletească* în fond la fel de autentică

⁵ Juristul, profesorul universitar, omul politic și diplomatul Vespasian Pella (17 ianuarie 1877 – 24 august 1952) s-a remarcat prin contribuțiile sale deosebite în domeniul dreptului penal și internațional, ocupând, de-a lungul timpului, numeroase funcții importante în instituțiile statului român, dar și în foruri de importanță vitală din afara granițelor țării. Dintre acestea, amintim: deputat în Parlamentul României și secretar general al Biroului Internațional pentru unificarea dreptului penal, reprezentantul României la Societatea Națiunilor, vice-președinte al Asociației Internaționale de Drept Penal între 1924 și 1939, apoi președinte al aceleiași asociații între 1946 și 1952, expert și consultant în dreptul internațional penal al ONU (1948-1952). Cariera sa în mediul academic rămâne una de referință, Vespasian Pella fiind un deschizător de drumuri în domeniul său și mentorul a generații de intelectuali care i-au dus mai departe moștenirea prin studiile și cercetările lor. Îl regăsim ca profesor agregat între 1921 și 1924, apoi titular (1924-1935) la Catedra de Drept Penal și Procedură Penală din cadrul Universității din Iași, apoi devine profesor, pe aceeași specializare, la Universitatea din București, unde va activa până în 1948. Și-a făcut cunoscute contribuțiile și întreaga operă juridică (multe din studiile sale au fost rapid traduse în limba franceză și s-au bucurat de o receptare și asimilare rapide) în calitate de profesor invitat la Institutul de Înalte Studii Internaționale din Paris, la Institutul Universității de Înalte Studii internaționale din Geneva și la Academia de drept Internațional de la Haga. Din 26 mai 1941 a devenit membru corespondent al Academiei Române. A fost membru al Societății de Studii Legislative, al Societății de Legislație Comparată, al Societății Americane a Legilor Internaționale, bucurându-se de o apreciere reală și de un sprijin constant, pe măsura ideilor sale novatoare.

și zdrobitoare prin trăinicia argumentației proprii și prin puterea retrăirii, în prezentul dialogului, a unui trecut cu mâhnire reînviat.

Pentru început, convorbirea evocă, tot printr-un iscusit joc de infidele oglinzi temporale, momentul de glorie al întronării lui Cuza. Sunt rememorate clipele fericite, din care se desprinde imaginea unui bărbat de stat încă modest, nu într-un tot speriat de importanța misiunii sale, dar dorindu-și să o ducă la bun sfârșit cu stăpânire de sine și inteligență. Lor li se alătură apoi, antitetic și cu atât mai emoționant, goana înspăimântată a Elenei Cuza prin camerele palatului în noaptea obscură și întunecată a detronării soțului său, când aceasta îl caută cu înfrigurare și este prima care ia la cunoștință faptul că armata îl va susține pe domnitor în situația în care el va dori să-și recapete tronul, află cine se face vinovat de trădare și îl numește explicit (Milică, alias Dimitrie A. Sturdza) și, în fine, realizează cât de firești sunt meritele lui Alexandru Ioan Cuza care, după cum se va vedea și în paginile de față, nu este dispus (nici chemat în fața Marilor Puteri, ulterior, nu o va face) să-și sacrifice poporul și să provoace vărsare de sânge pentru a reveni la putere.

Deși prima parte a întâlnirii de la Piatra-Neamț, din casa soților Bacalu unde Doamna Elena Cuza locuia, prin mărinimia acestora (cum demonstrează autorul care a făcut posibilă această confesiune) pare una solară, urmând toate regulile unei descrieri de tip realist a unui orașel de provincie cochet și primitiv, există mereu elemente voit nedeslușite, scrise, parcă, sub impulsul sentimentului că există un mister și că misterul acesta nu este din cele mai plăcute. Lucru lămurit de îndată, în partea a doua a confesiunii la care asistăm: cu infinită emoție și de-abia stăpânindu-și lacrimile, Elena Cuza

dezvăluie ce s-a întâmplat în noaptea neagră, în noaptea nefastă care a schimbat pentru totdeauna destinul familiei ei și al statului român. Alexandru Ioan Cuza a fost forțat să abdice și să părăsească imediat țara, de către membrii „Coaliției potrivnice” (creată la sfârșitul anului 1862 special pentru răsturnarea domnitorului și aducerea la tron a unui principe străin).

După miezul nopții – povestește doamna, iar naratorul simte nevoie să îi așeze vorbele între semnele citării, parcă pentru a însufla mai multă viață și autoritate acestui discurs înecat de sinceră afecțiune –, trupe din Regimentul 7 de linie și două baterii de artilerie s-au îndreptat spre Palatul Cotroceni. Aici, garda comandată de maiorul Lecca i-a întâmpinat, iar un grup de civili și ofițeri au pătruns în clădire, îndreptându-se înspre camera unde dormea domnitorul. Gesturile se precipită, mimica celei ce povestește se schimbă, vocea ei este sugrumată, iar respirația, întretăiată, trădează durerea care nu a mai părăsit-o niciodată. Pe care a purtat-o în sine cu recunoștință, știind că, în fond, aceasta îi este crucea. Naratorul descrie, aproape teatral și dovedind reale calități de prozator, atât realitatea factuală (amenințat cu pistoalele și pus să semneze actul de abdicare, pe spatele unui complotist, căpitanul Pilat, Cuza este pus sub pază strictă, iar arhiva personală a acestuia este confiscată; după semnarea abdicării, Cuza, îmbrăcat în haine civile, este scos din palat; Elenei Cuza i s-a permis să rămână în palat și i-a fost îngăduit să îl vadă, moment în care are și un schimb de replici cu reprezentantul armatei, care îi propune sprijinul și se arată pregătit să recurgă chiar la război civil, dacă situația o va impune), cât și trăirile zbuciumate ale unui suflet care, în ciuda timpurilor trăite, a rămas la fel de candid. Portretul pe care îl face în paginile

confesive aduce omagiu unei femei, dar și misiunii pe care aceasta și-a asumat-o: aceea de a promova educația în contra analfabetismului și abuzurilor de tot felul, de a-i ajuta contant și necondiționat pe cei aflați în nevoie, indiferent de apartenența lor de clasă, de a proteja valorile familiei creștine și de a pune umărul la integrarea socială a orfanilor și nu, în cele din urmă, de a păstra neștirbită reputația soțului său și memoria omului de stat Alexandru Ioan Cuza.

Pentru a contura pregnant un tablou de epocă așa cum poate el să apară în lumina memorialistică a unor cuvântări cu certă valoare oratorică, am ales să așezăm alături de această convorbire patru discursuri politice, rostite în momente istorice-cheie de trei oratori și oameni politici a căror valoare s-a cristalizat prin impactul asupra vieții sociale, economice, politice și culturale a României moderne. Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza și Barbu Ștefănescu Delavrancea aparțin acelei familii de spirite înrudite prin pasiunea de a pune – în folosul națiunii din care fac parte și pe care o reprezintă în cel mai înalt grad – o piatră de temelie a cărei semnificație (și misie, am adăuga) patriotică să nu poată fi ștearsă de niciunul din delatorii de ieri și de azi.

Discursul cu privire la Unirea Principatelor, rostit pe 7 octombrie 1857, alături de *Discursul la alegerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza* rostit de Mihail Kogălniceanu pe 5 ianuarie 1859 scriu o pagină de istorie, deschizând calea europenismului și atribuind parlamentarismului o vocație sacerdotală, în principiu indispensabilă spațiului mioritic cel puțin. Folosind strategii și tehnici oratorice dovedind cultură, rafinament și elaborate lecturi, discursurile acestea – parte integrantă a unui sistem de gândire și expresie care își depășește cu mult epoca – ne înfățișează un Mihail

Kogălniceanu ce posedă importante virtuți literare, care provin tocmai din caracterul combativ, însă bine strunit și echilibrat al unei argumentații urmărind, înainte de toate, să educe mediul politic pe care l-a dominat preț de multă vreme. Structurarea savant pregătită și îndelung redactată a frazei se însoțește, în aceste cazuri, cu „rigoarea argumentării, un patetism lucid îmbrăcat într-o expresie elegantă și sobră, o vervă polemică irezistibilă. Când vorbește despre istoria națională și strămoși, tonul său capătă o solemnitate gravă. Măreția subiectului îi impune o atitudine de sfințenie”⁶. Celebra comparație (a cărei obârșie este chiar prenumele comun) dintre Alexandru cel Mare și Alexandru Ioan Cuza a impus, cum se știe, o aură de sacralitate în jurul figurii domnitorului român. Ecoului său peste timp i se datorează, în bună măsură, și dezavuarea cu ușurință a zvonurilor partinice privind imoralitatea acestuia, pe care unii din criticii și opozanții regimului Cuza le-au lansat constant.

O altă replică poate fi căutată și în paginile cărții de față, în care *Mesașul Tronului (Deschiderea sesiunii din 5 decembrie 1864-1865)* pe care domnitorul îl rostește în 1864, an marcat de o suită de circumstanțe politice a căror importanță majoră în alcătuirea României moderne s-a dovedit de netăgăduit⁷, denotă (în aceeași cheie de boltă

⁶ *Dicționarul general al literaturii române. De la origini până la 1900*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979, p. 482.

⁷ În 1864, se adoptă Legea de constituire a Consiliului de Stat – cu cele trei secții (legislativă, de contencios și administrativă) și compus din președinte (domnitorul), vicepreședinte și încă nouă membri – și Legea pentru înființarea Consiliilor Județene. Tot atunci, Cuza dizolvă Adunarea Electivă a României, alcătuită preponderent din conservatori

a înțelegerii superioare privitoare la *participația* politică) o reală apetență pentru onestitate ideologică, înclinația spre discursul fluent, coerent și întemeiat pe realizări meritorii, nu pe vorbe goale, în fond un tip de umanitate care, deși se află în avanscena puterii, nu și-a uitat nicio clipă originea. Dimpotrivă, a căutat să o onoreze prin toate faptele sale.

Discursului în chestie personală cu Dimitrie Sturdza, ținut de Barbu Ștefănescu Delavrancea în Cameră, la data de 7 martie 1898, îi datorăm o dezbatere oratorică de excepție, ce reunește două probleme în siajul aceleiași forțe unitare, națiunea: *problema țărănească și problema națională*. Deși a schimbat în mai multe rânduri partidele politice și a fost, pe rând, deputat, apoi vicepreședinte al Camerei, ministru al lucrărilor Publice, ad-interim la Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, ministru al Industriei și Comerțului, Delavrancea completează, prin personalitatea lui fulminantă, prin patosul și incapacitatea moderației sale, un peisaj care altfel n-ar fi avut, poate, doza de teatralitate necesară ca să fie vizibil și de interes pentru mediul occidental. Chiar dacă, de cele mai multe ori, fascinanta lui oratorie a deservit un anume partid politic, „de-a lungul întregii lui activități, fie ea literară, culturală sau politică, îi sunt caracteristice vitalismul, temperamentul ardent, excesiv, patetismul, vizionarismul, dorința de a se exprima pe sine cu autenticitate. Credea în adevărurile lui, contrazicându-se adesea”⁸.

și anunță o nouă lege electorală și un nou proiect de Constituție, conform cu statutul dezvoltător al Convenției de la Paris din 1858. Vezi, pentru mai multe detalii, Roxana Patraș (ed.), *Oratorie politică românească*, vol. I-III, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2016.

⁸ *Dicționarul general al literaturii române. De la origini până la*